

AKADEMİK BAKIŞ DERGİSİ

Sayı: 41 Mart – Nisan 2014

Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler E-Dergisi

ISSN:1694-528X İktisat ve Girişimcilik Üniversitesi, Türk Dünyası

Kırgız – Türk Sosyal Bilimler Enstitüsü, Celalabat – KIRGIZISTAN

*JEL KOD: I20,Z0 *** ID:529 K:504*

<http://www.akademikbakis.org>

BIÇAK SIRTINDA YÜRÜMEK: HİCİV ŞİİRLERİ

Yakup POYRAZ

Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü

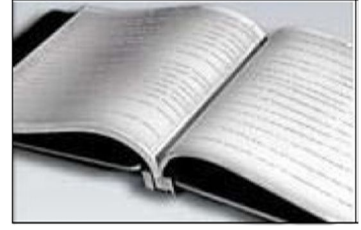
Özet: Şairler, şair olmayan insanlardan farklı olarak; aşkı, sevgiyi, ümidi, öfkeyi, hırsı, kırgınlığı ve nefreti [tek sermayeleri olan] san'at ve şiirle ifade edebilme yeteneğine sahiptirler. Bu yetenekler ise şairin; bazen sevgiliden karşılık bulmasına, bazen bir liderden inayet almasına ve bazen de hayatını kaybetmesine neden olmuştur. Doğu edebiyatından batı edebiyatına kadar dünyanın pek çok ülkesinde hiciv, şairlerin neredeyse ilk çağlardan itibaren kullandıkları bir yöntem olarak, en eski edebî türlerden biridir ve hiciv şairleri, yazdıkları şiirler nedeniyle pek çok dönemde ağır bir bedel ödemişlerdir. Bununla birlikte günümüzde de en popüler türlerden biri olan hiciv, içeriğindeki ağır üslup sebebiyle hâlâ şairlerin cezalandırılmalarına neden olabilmektedir. Hiciv ile ilgili olarak yapılan araştırmaların bazıları, hicvin bir mizah türü olmadığını ısrarla vurgulamaktadır. Bu sebeple yaptığımız bu çalışmada hicvin kapsamı araştırılarak mizah ile ilişkisi incelenecek, bu vesileyle farklı yönleriyle ortak yönlerinin açıklanmasına çalışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Hiciv, Hicviye, Medhiye, Mizah, Öldürülen Şairler.

WALK ON A KNIFE-EDGE: SATIRE POEMS

Abstract: Poets have the ability of expressing love, hope, anger, passion, disappointment and hate with poems, which is their art, as different from other people. These abilities have sometimes caused poets to be loved in return, to get a favor from a leader and sometimes to lose their life. Satire -as a method used by poets nearly from the ancient times- is one of the oldest literary genres in many countries from eastern literature to the western literature, and poets of satires paid a great price in many periods because of their poems. Moreover, satire-as one of the most popular genres of today- can still be the reason to punish the poets due to the serious style. Some of the researches conducted on satire insistently emphasize that satire is not a type of humor. Therefore, the scope of satire has been explained in this research we conducted and its relation with humor has been analyzed, their differences and common points have been tried to be explained.

Key Words: Satire, Epigram, Praise, Humor, Killed Poets

AKADEMİK BAKIŞ DERGİSİ

Sayı: 41 Mart – Nisan 2014

Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler E-Dergisi

ISSN:1694-528X İktisat ve Girişimcilik Üniversitesi, Türk Dünyası

Kırgız – Türk Sosyal Bilimler Enstitüsü, Celalabat – KIRGIZISTAN

JEL KOD: I20,Z0 *** ID:529 K:504

<http://www.akademikbakis.org>

GİRİŞ

Yersiz ya da ölçsüz sözlerin akıbetini anlatmak için ülkemizde söylenmiş atasözleri ve deyimlerin önemli bir bölümü “dil” üzerine söylenmiş olanlarıdır: *Dilin cismi küçük, cürmü büyük; Dilim seni dilim dilim dileyim/ başıma geleni senden bileyim; Bana benden her ne olursa/ başım rahat bulur dilim durursa; Baş, dille tartılır; Söz ola kese savaşı/ Söz ola kestire başı; Dilin kemiği yok; Bıçak yarası geçer, dil yarası geçmez; Dilini eşek arısı soksun; Sofrada elini, mecliste dilini sakla; İki kulak bir dil için; Dili var kabı(kını) yok* ve dilini tutan kişinin başının belaya girmeyeceğini söyleyen; *dil ebsen, baş esen* kalıp ifadeleri bunlardan sadece birkaçıdır.

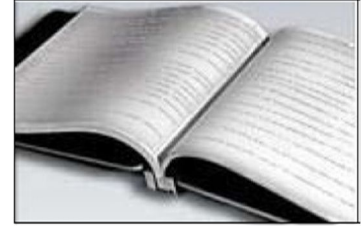
Muhafif tavırlara yönelik tepkiler, tüm dünyada olduğu gibi ülkemizde de tarih

boyunca pek çok kez ağır şekilde cezalandırılmış, muhalif düşüncenin sahibi; sürgün, hapis ve ölüm arasındaki ince çizgide gidip gelmişlerdir. Muhalefet etmenin zekâ inceliğine en fazla dayanan yönü kuşkusuz ki mizahdır. Bu sebeple mizah tarih boyunca sanatlı bir işleyişin ürünü olmuştur.

Mizah, insanların birleşip bütünleşmesine yardımcı olabilen bir araç olarak, gülümsetme niteliğiyle rahatlatmanın yanı sıra insanların hayata bakışını değiştirip onu dönüştürme gücüne de sahiptir. Mizahın önemli nitelik ve işlevlere sahip olması, dünyanın pek çok ülkesinde olduğu gibi ülkemizde de birçok araştırmanın konusu olmuştur. Bu doğrultuda mizah kapsamında oluşturulmuş tasniflerden biri Tablo 1. ile gösterilmektedir (Türkmen ve Yeniasır, 2008:179-180).

Tablo 1. Fowler' in Mizah Bölümlemesi

Çeşit	İşlenen Motif veya Amaç	Alan	Kullanılan Metot veya Araç	Dinleyici
Mizah	İnsanı keşfetme	İnsan doğası (mizacı)	Gözlem	Sempatik tipler
Nükte	İnsanları aydınlatma	Kelime ve fikirler	Sürpriz	Zeki tipler
Hiciv	Hata veya yanlışın düzeltilmesi [küçük düşürme]	Ahlâk ve davranışlar	Vurgulayarak etkileme	Kendinden emin tipler
Acı şaka	Kişi/lere ıstırap	Hata ve zaafılar	Tersine çevirme	Kurban (fail) ve

AKADEMİK BAKIŞ DERGİSİ

Sayı: 41 Mart – Nisan 2014

Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler E-Dergisi

ISSN:1694-528X İktisat ve Girişimcilik Üniversitesi, Türk Dünyası

Kırgız – Türk Sosyal Bilimler Enstitüsü, Celalabat – KIRGIZISTAN

JEL KOD: I20,Z0 *** ID:529 K:504

<http://www.akademikbakis.org>

	verme			seyirciler
Tahkir	Kişi/lerin itibarını zedeleme	Kötü davranış	Doğrudan söyleyiş	Halk
İroni	Kendi çevresine has olma	Gerçeklerin söylenmesi	Efsaneleştirme	Dar çevre
İstihza	Kendini kanıtlama	Ahlâk	Tüm çıplaklığıyla ortaya koyma	Saygıdeğer tipler
Alay	Kendini rahatlatma	Düşmanlık	Kötümser	Kendisi

Kaynak: TÜRKMEN, F. ve YENİASIR M. (2008). “ Kıbrıs Türk Edebiyatında Yer Alan Mizahi Şiirler Üzerine Bir Değerlendirme”, Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi, Ege Üniversitesi, Türk Dünyası Araştırmaları Enstitüsü, 8(1), 179-187.

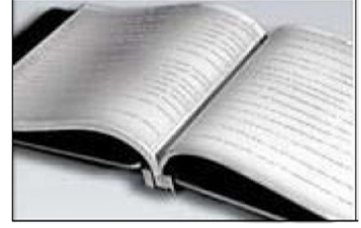
1.Mizah ve Hiciv Arasındaki İlişki

Dilimizde ekseriyetle alaycılık kelimesinin karşılığı olarak kullanılmakta olan mizah kavramı, Klasik Türk edebiyatında şair ve hikâyecilerin toplumdaki aksak ve eksik işleyişe dikkat çekmek amacıyla söyledikleri ince ve iğneleyici sözleri içermektedir. Bu doğrultuda şiirde de mizah [bilhassa hicivde] bazen belirtilen bu anlam ve içeriğe sahip olmuş, bazen de şairin kişisel menfaatleri veya kıskançlık duygularının dışavurumu olmuştur (Atila, 2011: 103).

İngilizce’de *satire* kelimesinin karşılığı olan hiciv batıda; kişilerin şahsi kusurları üzerinden gerçekleştirilen konuşmalar, insanların kötülüğünü [mahvını] isteyen beddualar ve yazarının [söyleyeninin] düşman olarak nitelendirdiği kişilere ettikleri küfür ve hakaretlerin zaman içerisinde edebî bir yapıya sahip olması ile ortaya çıkmış bir tür olduğu

belirtilmektedir (Kılıç, 2012: 1743). Türk edebiyatı, İslam kültürü etkisinde gelişip, sahip olduğu biçim, içerik ve motifleri İslam kültüründen almıştır (Çetinkaya, 2011: 40). Bu kültürü oluşturan tarihi geçmişte ise [cahiliye dönemi] hiciv; toplumsal değerler çerçevesinde; haysiyetli bir insanda olması gereken yiğitlik, cömertlik, akıl, cesaret ve vefa gibi niteliklerin hicvedilen kişilerde [veya kabilelerde] olmayışı konu edilerek, psikolojik bir silah olarak kullanılmıştır. Ancak bu dönemde yapılan hicivler genellikle kişilerin fiziksel kusurlarını malzeme yapmamıştır ve genel itibarıyla nezih bir yapıya sahiptir (Taşdelen, 2009: 302).

Literatürümüze Arapça’dan geçmiş olan hiciv [hicv veya hecv] kelimesi, köpeklerin ürkütülerek kaçırılması anlamına gelmekte olan *hec* kelimesinden türetilmiştir ve Arapça’da küfür anlamına gelmektedir

AKADEMİK BAKIŞ DERGİSİ

Sayı: 41 Mart – Nisan 2014

Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler E-Dergisi

ISSN:1694-528X İktisat ve Girişimcilik Üniversitesi, Türk Dünyası

Kırgız – Türk Sosyal Bilimler Enstitüsü, Celalabat – KIRGIZISTAN

JEL KOD: I20,Z0 * ID:529 K:504**

<http://www.akademikbakis.org>

(Kılıç, 2012: 1743). Arap şiirinde oldukça mühim bir yere sahip olan hiciv, Arap edebiyatının temel konularından da biri olmuştur (Taşdelen, 2009: 300).

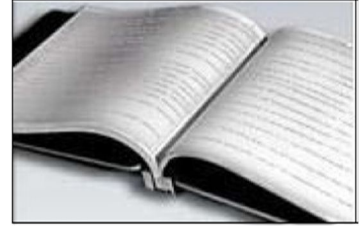
Dilimizde ise hiciv; bir toplum veya kişi/kişilere ait kusurları, yanlış tutum ve davranışları, toplumsal [veya siyasi] yapıdaki aksaklıkların doğrudan ya da dolaylı bir şekilde ele alınarak (Kaynak, 2013: 53) şiirler [ve az da olsa nesirler] vasıtasıyla yerilmesi, olayın ya da kişilerin gülünç duruma düşürülmesi anlamına gelmektedir. Halk edebiyatında taşlama teriminin karşılığı olarak kullanılmakta olan hiciv, günümüzde *yergi* (Pala, 2003: 219) veya satir anlamlarına karşılık gelmektedir (Akman, 2012: 147).

Klasik Türk Edebiyatı'nda örneği en fazla bulunan türlerden biri olan hiciv (Atıla, 2011: 99) (satirik anlatım), sözler ve kalem vasıtasıyla gerçekleştirilen bir savaş olarak; bir kişi, durum veya nesnenin, okurlarının kahkahalarına sunulması ve rakibin işinin kelimeler ile bitirilmesi anlamını taşımakta (Baypınar, 2013: 33) ve açık bir saldırı niteliği taşıyarak *ok* simgesi ile anılmaktadır (Köksal, 2013: 20-21). Hiciv, itham ve küfre dönüşmeye çok yakın sınırlarda işlenmesinden ötürü, hoşgörünün sağlanmasında en ağır mizah türü olarak değerlendirilmektedir (Türkmen ve Yeniasır, 2008: 182).

Literatürde, hicvin bir mizah türü olduğu görüşünü savunan araştırmalar kadar, hicvi mizah kavramından ayrı değerlendiren araştırmalar da mevcuttur. Örneğin, Pala (2003: 19) egoizmin ağır basması

sebebiyle ağır bir dil kullanan hicvin, mizah kavramından ayrı değerlendirmesi gerektiğini iddia etmektedir. Aynı şekilde Kılıç da kin ve nefret kaynaklı olarak kaleme alınan ve muhatabın rezil edilmek suretiyle intikam alınması amacıyla yazılmış (söylenmiş) hicivlerin dikkate alınmamasından kaynaklı olarak hicvin yalnızca bir mizah türü olduğunu söyleyenlere karşı çıkmaktadır (Kılıç, 2012: 1744). Apaydın ise (1993: 535), benzer şekilde hicvin mizahın bir türü olarak değerlendirilmesini, bu iki kavramın nesnelere yaklaşımlarında tarz itibarıyla hatalı bulmakta; bu doğrultuda, mizahı daha affedici olarak değerlendirirken, hicvin bağışlayıcı bir özelliğe sahip olmadığını, saldırı ve buna bağlı olarak yıkıcılığının dozunun daha yüksek olduğunu savunmaktadır.

XIX. yüzyıla kadar sadece kişilere yönelik düşmanlık ve haset ile yazılan hicviyelerin, Tanzimat Dönemi itibarı ile sosyal bir içerik de kazanmış olması ve toplum hayatında etkili olmaya başlamış (Pala, 2003: 219-220) olması dolayısıyla hicvin kapsam ve kullanım alanı genişlemiştir. Dolayısıyla hiciv için mizahın kendisidir demek tam anlamıyla mümkün değilse de, mizahtan tamamen ayrı olduğunun düşünülmesi de hatalı olacaktır. Çünkü Nef'î'den Şair Eşref'e, Neyzen Tefvik'den Can Yücel ve Aziz Nesin'e kadar uzanan yazın çerçevesindeki pek çok edebî örnekte hiciv ile mizah yapı ve anlamından bir şey kaybetmeden beraber kullanılmaya başlanmıştır. Bu durumda çoğu zaman hiciv, mizahtan ayrılmayan bir yapı

AKADEMİK BAKIŞ DERGİSİ

Sayı: 41 Mart – Nisan 2014

Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler E-Dergisi

ISSN:1694-528X İktisat ve Girişimcilik Üniversitesi, Türk Dünyası

Kırgız – Türk Sosyal Bilimler Enstitüsü, Celalabat – KIRGIZISTAN

JEL KOD: I20,Z0 * ID:529 K:504**

<http://www.akademikbakis.org>

sergilemiştir. Çünkü mizah sadece bir tanım ile açıklanamamakta; anlam çerçevesi oldukça geniş bir alanı kapsamaktadır.

Mizahın anlam çerçevesini oluşturan kavramlar; lâtife (şaka), iğne, nükte, alay, taş (taşlama), hiciv (Türkmen ve Yeniasır, 2008: 180) kelimelerinin yanı sıra, bunlar ile yakın anlamlı olan hezel [ya da hezzal], tehzil, mutayebe, tezyif, zemm, kadh, şetm ve mülâtefe (Kılıç, 2008: 150), latife-cûy, latife-gûy, bezle-gûy (Atıla, 2011: 97), hecv-i meş'um, hecv-i seni', hecv-i kabih (Aytaç, 2011: 76), nakz, tariz, hamase-i müdhike, şathiye, tanz, tehzil, küfriye ve tenkit (Öztürk, 2013: 2146) terimleri ile yakın bir ilişki içerisinde olup, genellikle oluşturuldukları çerçevede mantığın zekice kullanılması ile olayın veya kişilerin gülünç duruma düşürülmesi amaçları ile kullanılmışlardır. Bununla birlikte mizahta asıl hedef güldürme değil, kusurların gözler önüne serilmesidir (Çiftçi, 2002: 41). Bu doğrultuda, Pala ve Kılıç'ın belirtmiş olduğu, hicivdeki baskın egoizm ve intikam amacı, doğru ve yerinde tespitler olmakla birlikte, mizahın tek tanım dâhilinde açıklanması yönünden eksiklik içermektedir.

Bu noktada önemli bir ayrıntıya değinilmesi de faydalı olacaktır. İlk hicviye örneklerinin verilmeye başlandığı senelerin ardından hiciv türü sadece bir edebî tür olarak değerlendirilmemiş, dünyanın pek çok ülkesinde olduğu gibi ülkemizde de ağır cezalara maruz bırakılmıştır. Bu dönem hiciv şairlerinin karşılaştığı görev azli, hapis, kötü

muamele, sürgün ve ölüm cezası gibi bedeller şairlerin bazılarını hicvetmekten alıkoyamamışsa da bazı şairler hicivlerini mahlassız yayımlayarak kendilerini korumaya çalışmış, bazıları da kelime oyunlarının yardımı ile hicvin ağırlığını azaltarak tepkilerden korunmaya çalışmışlardır. Öte yandan, gelişen edebî zevklerle birlikte söz sanatlarının daha büyük bir incelikle kullanılmaya başlandığı dönem şartları göz önüne alındığında, “sövmeden sövmenin yolları”ndaki zekâ ve inceliğe duyulan hayranlığın da şairleri manen beslediği de görülmektedir.

Hiciv şiirinin ülkemizdeki en büyük kalemlerinden biri olan Nef'î'nin kendisine kelp (köpek) diyen dönemin müftüsü Tahir Efendi'ye cevaben yazdığı dörtlükte (Ceylan, 2013b: 5-7):

Baňa Tâhir Efendi kelb dimiş

İltifâtı bu sözde zâhirdür

Mâlikî mezhebüm benüm zîrâ

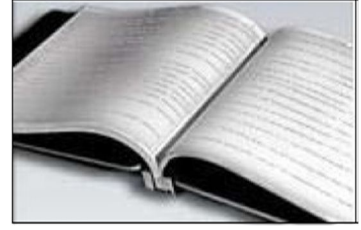
İ'tikâdumca kelb “tâhir”dür

“Maliki mezhebinden olduğum için köpek (bizde) temizdir” diyerek kendisine söylenen sözü, hiçbir küfür ya da sövgü kullanmaksızın Tahir¹ Efendi'ye aynen iade etmiştir. Öte yandan kendisine “kâfir” diyen dönemin müftüsüne yazdığı:

Bize kâfir dimiş Müftü Efendi

Tutalum ben diyem aña Müselmân

¹ *Tahir*; temiz, pak anlamına gelmektedir.

AKADEMİK BAKIŞ DERGİSİ

Sayı: 41 Mart – Nisan 2014

Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler E-Dergisi

ISSN:1694-528X İktisat ve Girişimcilik Üniversitesi, Türk Dünyası

Kırgız – Türk Sosyal Bilimler Enstitüsü, Celalabat – KIRGIZISTAN

JEL KOD: I20,Z0 * ID:529 K:504**

<http://www.akademikbakis.org>

Varıldukda yarın rûz-ı cazâya

İkimüz de çıkaruz anda yalan.

dörtlüğünde ise; farzedelim ben de ona Müslüman diyeyim; ancak yarın mahşer gününe eriştiğimizde ikimiz de sözümüzde (söylediklerimizde) yalancı çıkarız, anlamına gelen dizeleri cevap olarak söylemiştir ki bu dörtlük hicvin, tıpkı mizah gibi tek yönlü olmadığını; mizahın sadece güldürme amacı taşımayıp, hicvin sadece sövgü veya saldırı içerme zorunluluğuna sahip olmayışı hususuna da bir örnek teşkil etmektedir.

2.Nükte (Latife) ve Hiciv

Nükte ile hiciv de çoğu yerde birbirleri yerine kullanılan kavramlar olma niteliği taşımaktadır. Fakat bu iki kavram, içerikleri itibariyle önemli bir farka sahiptir. Bu durumda hiciv direkt olarak mizah olarak nitelendirilemezse de, hicvin çoğu zaman nükteli söyleyiş sebebiyle mizah içerdiği gerçeği bir kez daha karşımıza çıkmaktadır.

Nükte; düşündürücü ve şakacı niteliğiyle, idraki nezaket ve zarifliğe dayanmakta olan nazik husus olarak insana ait melekelerin gerçek anlamda bir dengesi olarak tanımlanmaktadır. Hiciv de aynı nitelikleri barındırmaktadır. Bu doğrultuda, makbul kabul edilen hicivler; nüktedan heccavların yazı veya şiirlerinden çıkarılan ince, alaylı, zarif bir mizahla güldüren yapıtlarıdır. [Verilen tanımlar itibariyle hiciv ve nükte benzer nitelikler taşısa da aralarındaki farkı, hicivde kullanılan yöntem belirlemektedir.] Dolayısıyla

nüktede üslup zarif ve ince manalı iken, hicivde de aynı olabilmekle beraber, hicivde muhatabın alaya alınması ile rezilliğin ortaya çıkarılması [veya kişinin herhangi bir kötü/uygunsuz sıfat ile itham edilmesi] ve hatta sövgü söz konusudur (Kaynak, 2013: 53). Bu sebeple nükte ve latifeler hicivdeki kadar ağır kovuşturma ve cezalara maruz kalmamıştır.

Maktul Mustafa Paşa'ya *küçük tezkireci* olmuş şair Nigâhî Efendi, şehla olması nedeniyle yazı kâğıdına eğri baktığı sebebiyle Paşa tarafından ikaz edilmiştir. Nüktedan şair ise, “sol tarafa böyle bakarım toğrı bakasın dersiniz bu kulunuzu sağ tarafa geçürün” latifesi ile Paşa'nın takdirini kazanarak, büyük tezkirecilerin sol, küçük tezkirecilerin ise sağ tarafta oturduğu meclis düzeninde, bulunduğu yerden alınarak sağ tarafa geçirilmiştir ve böylelikle Nigâhî Efendi'nin bu latifesi, şairin terfi ederek büyük tezkireci olmasına neden olmuştur (Atila, 2011: 98).

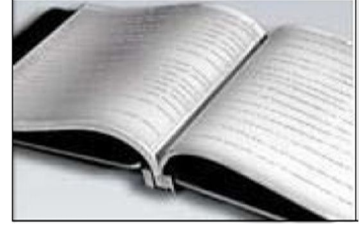
Bâkî ise yem kelimesini; hem deniz hem de hayvan yemi olmak üzere iki anlamda kullandığı hicvindeki (Kılıç, 2008: 155):

Gözlerüm yaşını sûfî istemez yem kıldugum

Görmedüm bir böyle har 'âlemde yemden incinür.

beyti ile dünyada yemden incinen/yem istemeyen böyle bir eşek görmedim diyerek ham sofuyu eşeğe benzetmiş ve ağır bir üslup kullanmıştır.

Türkçemizde dil hakkında söylenen birçok atasözünün yanı sıra çok sayıda deyim de

AKADEMİK BAKIŞ DERGİSİ

Sayı: 41 Mart – Nisan 2014

Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler E-Dergisi

ISSN:1694-528X İktisat ve Girişimcilik Üniversitesi, Türk Dünyası

Kırgız – Türk Sosyal Bilimler Enstitüsü, Celalabat – KIRGIZISTAN

JEL KOD: I20,Z0 * ID:529 K:504**

<http://www.akademikbakis.org>

vardır: *Laf atma, laf yetiştirme, taş gediğine koyma, lafın altında kalmak [veya laf altından kalkmak] ve lafi ağzında bırakmak* vb. deyimler ile karşıt tarafların söz ile gerçekleştirdikleri düello ifade edilmiştir (Aydm, 2014: 214). Sözlerle gerçekleştirilen bu savaşta kullanılan araç bazen oldukça ağır ve yıpratıcı olabildiği gibi bazen de nüktedan bir eda ile hafif dokunuşlar şeklinde de ortaya çıkabilmektedir. Burada ölçü, hicvin sahibi ile hicvedilen kişinin toplumdaki yeri ve önemine göre değişim göstermektedir ve hiciv, şair ile hicve muhatap olan kişi, nesne ya da durumun popülerliği oranında değer kazanmaktadır. İbn-i Bessam hicvi; aristokrat hicvi ve ayak takımı hicvi olarak iki gruba ayırmaktadır. Bu doğrultuda aristokrat hicvini; görünüşte kaba bir söylemi olmamakla beraber oldukça ağır ve üzücü olarak nitelendirmiş ve bu türün pek çok aile ve kabilenin yıkılıp mahvolmasına neden olduğunu söylemiştir. Ayak takımı hicvinin ise, ilkinde olduğundan farklı bir şekilde yoğun küfür ve sövgü kullanılan bir tür olarak alaylı anlatımıyla güldürücü bir niteliğe sahip olduğunu söylemiştir (Çiftçi, 1999: 175).

Klasik Türk Şiirinde kişi, olay ya da kurumların farklı sebepler ile hicvedildiği kaside, gazel, kıta, murabba ve muhammes gibi nazım biçimleri ile oluşturulan manzumeler özel olarak *hicviyye* olarak adlandırılmaktadır (Aytaç, 2011: 75).

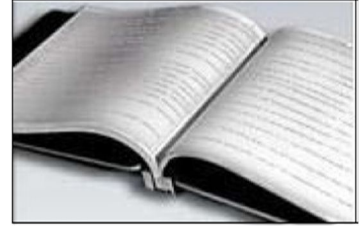
3.Hiciv Sebebiyle Öldürülen Şairler

Heccaz veya heca-gû adı verilmekte olan hicivciler (Pala, 2003: 219) bazen kişilerin sahip oldukları niteliklerin küçültülerek alaya alınması sebebiyle çevrelerindeki bazı kişiler, bazense hata ve yanlışların ortaya dökülmesi sebebiyle iktidarların gözünde “sevilmeyen/istenmeyen kişi” konumuna düşmüşlerdir. Bu sebeple pek çok çevreden düşman kazanmışlardır. Sadece ülkemizde değil, dünya tarihinde de pek çok hicivci, yazdığı hicivler nedeniyle ölüm dâhil olmak üzere çok çeşitli cezalara maruz bırakılmışlardır (Baypınar, 2012: 37).

Ceylan (2013a: 7), Türk edebiyatı çerçevesinde yaptığı bir araştırma ile günümüze değin gelen süreçte; çeşitli sebepler ile toplamda yüz otuz yedi şairin idari güçler, kişisel haset veya farklı sebepler [münferit vakalar] ile öldürüldüğünü tespit etmiştir. Bu çalışmada çoğunluğunu salt şairlerin oluşturduğu diğerlerini ise şairliklerinin yanında düşük ya da yüksek rütbeli memurluk, şehzadelik ve hatta padişahlık yapmış kişilerden oluştuğu uzun bir liste karşımıza çıkar (Ceylan, 2013a: 469-472):

- Cafer Çelebi, Pertev Paşa, Akî, Râîf, Ratip, Tayyar Paşa, Şeyhülislam Mesud, Mantıkî, Koroğlu², Cihanî, Nihanî, Adnî (Mahmud Paşa), Şehzade Bayazid

² Koroğlu, on altıncı yüzyılda yaşamış ozan ve halk kahramanı Koroğlu değil, on yedinci yüzyılda yaşayıp yeniçeri ocağına bağlı bir ağa olarak, asker şairlerdendir ve Osmanlı padişahı Genç Osman'ın öldürülmesi olayına karıştığı iddiasıyla öldürülmüştür.

AKADEMİK BAKIŞ DERGİSİ

Sayı: 41 Mart – Nisan 2014

Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler E-Dergisi

ISSN:1694-528X İktisat ve Girişimcilik Üniversitesi, Türk Dünyası

Kırgız – Türk Sosyal Bilimler Enstitüsü, Celalabat – KIRGIZISTAN

JEL KOD: I20,Z0 *** ID:529 K:504

<http://www.akademikbakis.org>

ve Aslan Paşa'nın padişahlar tarafından haklarında ferman çıkarılması ile öldürüldükleri,

- İsmail Maşukî, Vecdî, Ruhî ve Aşkî'nin haklarında verilen fetva ile öldürüldükleri,
- Kadı Burhanettin, Pir Sultan Abdal, Figânî, Hayatî, Kemal Ümmî, Sarı Lütî, Hâlimî, Bahir, İzzet Bey, Talip ve Antepli Nuri Paşa'nın idam edilerek öldürüldükleri,
- Nefî, Şehzade Korkut, Şehzade Mustafa, Sarı Memi, Genç Osman, III. Selim, Halet Efendi ve Ahizade Hüseyin'in ise yine padişahın emri ile boğdurularak öldürüldükleri,

tespit edilmiştir.

Sükûnî'nin:

Hicve mâ'il olanın 'âkıbeti hayr olmaz

Noldu gördün sonunu sen bir iki heccâvın.

ya da (Tarlan, 1997: 273):

*Yakın olma muhalif olana devletlü
başunçün*

*Irağ olsun ayağın toprağından cümle
âfâtlar (Necatî Bey)*

beyitleri hiciv yazmanın sonuçları hakkında uyarı niteliği taşımaktadır (Öztürk, 2013: 2146). Hiciv yapan kişiye [heccav] yönelik bu tutum sonucu bazı şairler, eserlerinde mahlas kullanmamayı tercih ederken bazıları da haklı oluşuna duyduğu inanç ile ismini gizleme gereği duymaksızın hiciv yazmaya devam etmiştir. Kimi zaman sürgün, hatta ölümle nihayet bulan ağır cezalar, şairleri

çoğunlukla hicviyelerini yazmaktan alıkoymamıştır. Hicivlerin yazımına ne pahasına olursa olsun devam edilmiş ve gerektiğinde bedelleri de ödenmiştir. Ancak şairler her zaman yazdığı ya da söylediği şiirlerin bedelini ödememiş, bazen de ortaya atılan bir şaibe ile hayatlarını kaybetmişlerdir. Kanuni Sultan Süleyman döneminde yaşamış olan şair Figânî buna bir örnektir.

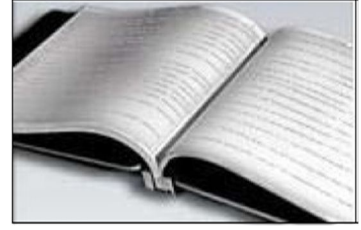
Kanuni Sultan Süleyman'ın hem en yakın arkadaşı hem de Serasker nam Vezir-i Azam'ı Makbul³ İbrahim Paşa (Pargalı)'nın, Mohaç zaferinin ardından Budin'den İstanbul'a getirttiği heykelleri, sarayının karşısında bulunan Bizans dönemine ait sütunların üzerine koydurması, İslamiyet'te hoş görülmediği üzere tepkilere neden olmuş ve dedikodulara yol açmıştır. Bu dönemde pek çok yerde söylenir olmaya başlayan (Yıldız, 2011: 278);

Dü İbrahim âmed be-dâr-ı cihan

Yekî büt-şiken yekî-büt-nişan

ve “iki İbrahim geldi cihana, biri yıktı putları, diğeri dikti” anlamına gelen beytin Figânî'ye mâl edilmesi ve bunun İbrahim Paşa'ya iletilmesi sonucunda Figânî önce

³ Halk arasında *Makbul İbrahim Paşa* olarak Vezir-i Azam Pargalı İbrahim Paşa'nın bulunduğu makam ve yetkilerinin etkisiyle kibre kapılması halk tarafından yadırganmış ve gözden düşmesine neden olmuştur. Makbul İbrahim Paşa'ya, padişahın bizzat verdiği emir ile boğularak öldürülmesinin ardından *Maktul İbrahim Paşa* adıyla anılmış, düşmanları tarafından “makbul iken maktul oldu İbrahim Paşa” sözleri ile bir yanıyla hiciv, bir yanı ibret olan kelâma konu olmuştur.

AKADEMİK BAKIŞ DERGİSİ

Sayı: 41 Mart – Nisan 2014

Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler E-Dergisi

ISSN:1694-528X İktisat ve Girişimcilik Üniversitesi, Türk Dünyası

Kırgız – Türk Sosyal Bilimler Enstitüsü, Celalabat – KIRGIZISTAN

*JEL KOD: I20,Z0 *** ID:529 K:504*

<http://www.akademikbakis.org>

kamçılanmış, sonra eşeğe ters bindirilerek halka teşhir edilmiş, bunun hemen ardından da idam edilmiştir. Bu nedenle Figanî, sadece hiciv yazmanın değil aynı zamanda “hiciv yazma” iftirası ile canından olmanın örneklerinden biridir.

Bunun dışında (Yıldız: 278-280);

- Şair Haşmet, bazı devlet adamları için yazdığı hicivler nedeniyle önce Rodos, sonra da Bursa'ya sürgün gönderilmiş,
- Bazı Osmanlı paşalarının iltifatına mazhar olup Reis-i Şairan⁴ unvanına sahip olan Osmanzâde Tâib Efendi, aleyhinde söz söylediği Mısır Valisi tarafından öldürtülmüş,
- Hayatî ise, Vezir Mahmud Paşa'nın, divan kâtibi Yazıcı Tursun'u şiirle eleştirmesini istemesi ile “Kuşkunun kılıcıdır Yazıcı Tursun / Gerek tursun, gerek ise otursun” beytini söylemiştir. Beyit ile incinen yazıcının, Paşa'ya bu beyit yüzünden Hayatî'nin cezalandırılması konusundaki ısrarları sonucunda Hayatî, yine bizzat Paşa'nın emri ile öldürülmüştür (Ceylan, 2013b: 183-184).
- On dokuzuncu yüzyılda yaşamış olup asıl mesleği memurluk olan

Bayburtlu Zihni, memuriyetindeki amirlerine yönelik hicivleri sebebiyle mütemadiyen sürgüne gönderilmiş,

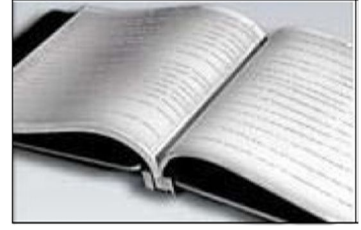
- Şair Eşref, beraberindeki Neyzen Tevfik ile ömürlerinin uzun yıllarını ya sürgünde ya da hapisanede geçirmiş,
- İttihat ve Terakkicileri hicveden şiirleri nedeniyle Karaman'a sürgüne gönderilen Hüseyin Kamil, oradayken kimliği belirlenemeyen kişilerce öldürülmüş,
- Ziya Paşa ise cezalandırmadan kurtulmak amacıyla Avrupa'ya kaçmak zorunda kalmış ve beş yıl orada yaşamıştır.

Ödenen bunca bedele rağmen yazılan hiciv şiirleri incelendiğinde konuların genel olarak; kardeş ve/veya evlat katli, mansıp (makam) arayışı, azil (şairin istediği makama erişmesi veya bu makamlardan azledilmeleri, rüşvet, haksızlık vb. sistem aksaklıkları ile liyakat ve adalet isteğinin dile getirilmesi, kişilik yapısı (heccavlık), eski dönemlerin arayışı, gaflet hâli ve ihmalkârlık başlıklarında toplanması mümkündür (Öztürk, 2013: 2161-2162).

4.Yöneticilere Övgü, Yergi ve Hicivler

Tarih boyunca Doğu ve Batı'da birçok siyasi lider (padişah, kral, sadrazam) ile devlet erkânından vezir, paşa ve lordlar ile sanatsever zengin aileler sanata karşı duydukları ilgi veya propaganda sebebiyle şairlere ilgi gösterip himayeleri altına almışlardır.

⁴ Şairlerin Reisi anlamına gelen bu unvanla şair; on sekizinci yüzyılda artan şair nüfusunun artması ile birlikte edebi alanda yaşanmaya başlanan kirliliğin önlenmesi amacıyla şair ve şair olmayanları ayırt etme yetkisine sahip olmuştur.

AKADEMİK BAKIŞ DERGİSİ

Sayı: 41 Mart – Nisan 2014

Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler E-Dergisi

ISSN:1694-528X İktisat ve Girişimcilik Üniversitesi, Türk Dünyası

Kırgız – Türk Sosyal Bilimler Enstitüsü, Celalabat – KIRGIZISTAN

JEL KOD: I20,Z0 * ID:529 K:504**

<http://www.akademikbakis.org>

Mesnevi’de (Mevlana) nakledilen bir kıssaya göre (2012: 95-102); dönemin cömert padişahının ihsanlarından yararlanmak isteyerek kendisine bir kaside yazan bir şairin, kasidesini padişaha sunmasının ardından, padişah kendisini kumaş ve altınlarla ödüllendirmek isterken vezirinin uyarısı ile harmanın onda birini şaire bahşetmiştir. Bir süre sonra, serveti tükenen şair yeni bir ihsan almak üzere sarayın yolunu tutmuştur. Ancak lütufkâr vezirin ölmesi ile yerine geçen vezirin padişahın verdiği çok daha azını şaire vermesi üzerine şair çevresindekilerinin de uyarısıyla elindekileri kaybetmemek için “boynu bükük bir şekilde” evine dönmüştür.

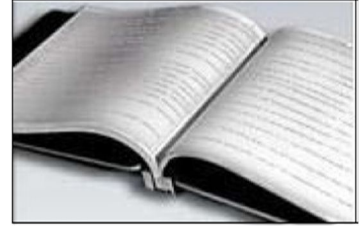
İyi şairlerin heyecanla takdir edildiği bu dönemde özellikle hükümdarlar, sahip oldukları başarıyı kültür dünyasında da hissettirmek amacıyla devrin önemli bilim adamı ve sanatçılara hamilik etmişlerdir (Karakoç, 2013). Bu sebeple dünyanın hemen her yerinde olduğu gibi ülkemizde de birçok padişah [çoğu kendisi de şair olmak üzere] şairlerin koruyucusu sıfatına sahip olmuştur. Himaye edilen şairler ise hamilerine yazdıkları [medhiye, kaside, mersiye, mesnevi vb.] şiirler karşılığında da çeşitli inayetler bulmuş; para, şöhret veya makam sahibi olmuşlardır (Öztürk, 2013: 2144).

Şair nüfusu açısından Osmanlı İmparatorluğu’nun en zengin dönemi sayılan on sekizinci yüzyılda yaşamış bin üç yüz yirmi iki şairin yüz altmış sekizi divana sahiptir. Şair Sâbit’in, *her kaldırım altından şair çıkar* sözleri ile eleştirdiği bu

çoklukta (Yenikale, 2012: 10) ülkede sanat ve edebiyat alanında yaşanan gelişmeler ve buna bağlı olarak sanat anlayışındaki yükselişin olduğu kadar, bu dönemde şaire verilen kıymet ve inayetin de etkili olduğu muhakkaktır.

Bunun dışında, II. Bayezid döneminde, iltifata layık bir eser sunan şairlerin en az bir yıllık, kaside sunan şairlerin ise üç aylık geçimlerini karşılayan oranda para kazandıkları bilinmektedir. Örneğin, saraya yakınlıkları ile tanınan şairlerden *Nâbî* önce kethüda olmuş ardından Damat Mustafa Paşa’nın divan kâtipliğini yapmış ve bunun ardından darphane eminliği, başmukabelecilik ve mukabele-i süvârî görevlerini yapmıştır. *Nedim* ise, mahkeme naipliğinden müderrisliğe giden yolu, Damat İbrahim Paşa’nın himayesinde yürümüş; *Bâkî*, bina eminliği, kadi naipliği ve müderrislik yapmış, ancak çok istediği şeyhülislamlık makamına erişememiştir. Hadım Ali Paşa’nın himayesindeki *Zâtî* ise, Paşa sayesinde pek çok önemli mecliste bulunmuş ancak Ali Paşa’nın hayatını kaybetmesinin ardından fakir düşerek, Sultan Selim ve Sultan Süleyman zamanında kendisine verilen yıllık maaş ve caizeler ile hayatını idame ettirmiştir (Öcek, 2014).

Osmanlı İmparatorluğu dönemindeki şairlerin pek çoğunun daha müreffeh bir yaşam tarzına sahip olma arzuları ile yazdıkları kasideler hayatlarını kolaylaştırıcı pek çok ihsanı beraberinde getirmiştir. Özellikle II. Murad döneminde, şairlere çeşitli armağanlar verilerek ihsanlarda bulunulması geleneği tüm hızı

AKADEMİK BAKIŞ DERGİSİ

Sayı: 41 Mart – Nisan 2014

Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler E-Dergisi

ISSN:1694-528X İktisat ve Girişimcilik Üniversitesi, Türk Dünyası
Kırgız – Türk Sosyal Bilimler Enstitüsü, Celalabat – KIRGIZISTAN

JEL KOD: I20,Z0 *** ID:529 K:504

<http://www.akademikbakis.org>

ile devam etmiştir (Atabağsoy, 2014: 85-89).

Örneğin, Bâkî'nin kendisine benzeyenlerin yüksek mevkilere ulaştığını, dengi olanların ise yüksek rütbeleri bulduğunu söylediği (Küçük, 1994: 10-11);

İrdiler pâye-i a'lâya ser-â-ser emsâl

Buldılar rütbe-i a'lâyı cemî'-i akrân

beyti ile “kudretine uygun ve layık olan ne ise öylece lütufta bulun” anlamını taşıyan;

*Merhamet mevsimi ihsân demidür
sultânım*

Lutf kıl her ne ise devletüne lâyük olan

beyitleri ile padişahın açıkça çok şeyler isteyerek, padişahın cömertliğine vurgu yapmıştır. Hayalî ise padişahın vakıf mütevelliliği vazifesi ya da dirlik istediği (Erkul, 2009: 757-759):

Ya tevliyet vir anı kalem birle zabt idem

Ya dirlik eyle olsun arada bahâne tîg.

beytinde, ya bana vakıf mütevelliliği ver veya kılıç arada bahane olsun dirlik ver” diyerek padişahın beklentisini açıkça dile getirmiştir.

Gazalî de emekli olup sadarete dönünce dönemin sayfiyelerinden Beşiktaş semtinde kendisi için bir ev ile tekke ve mescidini de yaptırdıktan sonra havuzlu bir hamam⁵ da

⁵ Gazalî'nin beklediği ihsan kendisine lütfedilmişse de daha sonradan havuzlu hamamın çevrede gördüğü rağbet sebebiyle hamam sahipleri harekete geçmiş ve çıkan çeşitli dedikoduların artması ile de yine Sadrazam İbrahim Paşa tarafından yıkılması emredilmiştir.

yaptırmak ister ve masrafların karşılanması için *Cernâme* adlı otuz bir beyitlik manzum arzuhâl ile Sadrazam İbrahim Paşa (Pargalı)'ya gider:

Himmet eyleyüb Âsaf-ı devrân

'Arz-ı hâl ide Şeh Süleymân'e

Alıvire bir ev bahâcığını

Zahmet olmaya sâir erkâne

Aldı yetmiş bin akçe hâne-bahâ

Bir kemençe çalıcı çingâne

Ben ki ilm ehliyem revâ bu midür

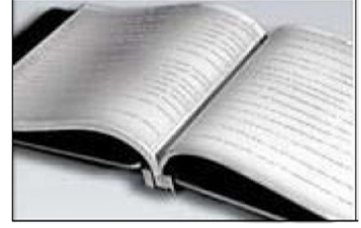
Müstahak olmayam bu ihsâne.

Çelebi Mehmed ve II. Murad'ın ihsan ve inayetlerine pek çok kez mazhar olan Şeyhi ise, değerinin bilinmediğinden yakındığı beytinde şöyle demiştir (İsen ve Kurnaz, 1990: 13)

Înâyet eylemedi şâh sana bu gün

*Günâhımız bu duru Germiyan' da
bulunduk.*

Nedim ise dönemin padişahı III. Ahmed'e yazdığı kasidesinde; Sultan Ahmed'in adaletinden, İstanbul'u güzelleştirdiğine, cihat kılıcıyla düşmanlarını perişan edip İslam mülkünde adaleti yeniden sağladığına ve Osmanlı Devleti'ne yeniden tazelik ve güzellik getirdiğini söyleyerek sultanın iltifatına mazhar olmuştur (Düzenli, 2012:1084):

AKADEMİK BAKIŞ DERGİSİ

Sayı: 41 Mart – Nisan 2014

Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler E-Dergisi

ISSN:1694-528X İktisat ve Girişimcilik Üniversitesi, Türk Dünyası

Kırgız – Türk Sosyal Bilimler Enstitüsü, Celalabat – KIRGIZISTAN

JEL KOD: I20,Z0 *** ID:529 K:504

<http://www.akademikbakis.org>

*Çeküp tîg-ı cihâdı hamdü'lillah kıldı
efkende*

Adûnun tenlerin hâk-i siyaha serlerin kana

*Edüp İslâmiyân mülkünde 'adl âyini
tecdîd*

*Yeniden verdi revnak hanedân-ı Âl-i
'Osmâna*

Sitanbulu kılup envâ'-ı şehri-âyîn ile tezyîn

*Meserretler ile döndürdü her sükun
gülistana.*

Klasik Türk Edebiyatı'nın on yedinci yüzyıl temsilcilerinden biri olan ve *Nef'i* mahlası ile ün kazanmış olan Erzurumlu Ömer Efendi (Karahan, 1985: 1) yazdığı medhiyeler sebebi ile birçok kişi tarafından pek çok kez [neredeyse her biri ayrı bir servet değerinde] hediyelere boğulmuş, ancak uyarıldığı hâlde yazmaya devam ettiği hicviyeleri sebebi ile de dönemin padişahı IV. Murat'ın emri ile vazifesinden azledilerek Edirne'ye sürgüne gönderilmiştir. Hem itibarını, hem de görevini yeniden almak isteyen şair, IV. Murat'ın Edirne'ye gelişini fırsat bilerek kendisine bir kaside sunmuş; padişahın gelişyle Edirne'nin diğer şehirleri kıskandırdığını, halkın gündüzünün bayram, gecesinin ise Kadir Gecesi'ne döndüğünü söylediği (Yıldız, 2011:284);

Merhabâ ey pâdişâh-i âdil ü âlî-nijâd

Oldu teşrifinle şehri-Edrine reşk-i bilâd

Devlet ü ikbâl ile Dârü's-selam olsun sana

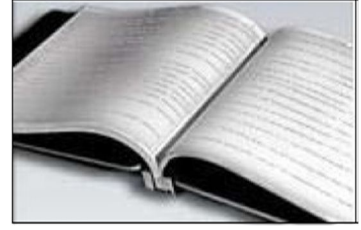
*Gerçi olmuş bir zaman ecdâdına Dârü'l
cihâd*

*Gündüzü id ü şebi Kadr oldu gûyâ halkının
Müjde-i teşrifin etdi dillerin ol denlü şâd
(Nef'i)*

dizeleri ile yeniden padişahın gözüne girmiş, İstanbul'a dönerek cizye muhasebecisi olarak görevlendirilmiştir. Sadarete gelmesinin ardından Kuyucu Murad Paşa, Damat Mehmed Paşa ve Halil Paşa ile padişah I. Sultan Ahmet ile IV. Murat'a sunduğu kasideler ile pek çok kez takdir, iltifat, in'am ve ihsana nail olmuştur (Karahan, 1985:4)

Verilen örneklerin dışında pek çok [yetenekli] şair de aynı şekilde, yaşadıkları dönemlerin padişahlarına sundukları medhiyeler ile önemli makamlara getirilmiş ve ömürlerini rahatlık içerisinde sürdürmüşlerdir.

Osmanlı İmparatorluğu'nun egemenliğini sürdürdüğü uzun yıllar boyunca yazılan medhiyeler kadar hicviyeler de edebiyatımızın yapı taşlarından biri olmuştur. Ancak medhiye yazmak nasıl ki şairine çoğu zaman mükâfatlar kazandırmışsa da tam tersi hicviye yazmak da şairlerin her dönemde mahvına sebep olmuştur. Çünkü birini, özellikle de idari anlamda güç sahiplerini (padişah, vezir, paşa vb.) yermek, beraberinde önemli riskleri de getirmiştir (Kılıç, 2012: 1746). Çünkü esasen padişah dahil kimsenin canının güvende olmadığı bir toplumda iktidarı ve onu yöneten muktedirin hicvedilmesi, heccavlar için sonu kestirilemeyecek bir sürecin başlangıcı olmuştur (Yıldız, 2011:278).

AKADEMİK BAKIŞ DERGİSİ

Sayı: 41 Mart – Nisan 2014

Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler E-Dergisi

ISSN:1694-528X İktisat ve Girişimcilik Üniversitesi, Türk Dünyası

Kırgız – Türk Sosyal Bilimler Enstitüsü, Celalabat – KIRGIZISTAN

JEL KOD: I20,Z0 *** ID:529 K:504

<http://www.akademikbakis.org>

Osmanlı dönemi şiirinde en fazla hicvedilen padişah Kanuni Sultan Süleyman'dır. [İktidarı süresince adaleti ve zaferleri sebebi ile Osmanlı'nın en sevilen padişahlarından biri olan Sultan Süleyman'ın hiciv oklarına bu denli maruz kalması, sultanın oğlu Şehzade Mustafa'nın ölümü için ferman vermesi ve kendi çadırında öldürtmesi sebebiyle olduğu düşünülmektedir.] Şehzade Mustafa'nın ölümü ardından yazılan şiirlerin tamamı mersiye türündedir ve bu mersiyelerin en ünlüsü de Taşlıcalı Yahya adlı şairin yazdığı *Şehzade Mustafa Mersiyesi*'dir (Öztürk, 2013: 2150). Taşlıcalı Yahya, padişahın kararlarının dahi sorgulanmasının hoş karşılanmadığı dönemde yazdığı mersiyesinde (Büyük Türk Klasikleri, 1985: 23):

Meded meded bu cihanım yıkıldı bir yanı

Ecel celâlileri aldı Mustafa Hânı

Tohındı mihr-i cemâli bozuldı erkânı

Vebale koydılar âl ile Al-i Osmânı

“Medet, ecel eşkıyaları aldı Mustafa Han'ı, Osmanoğullarını hile ile günaha soktular” dizeleri ile tepkisini dile getirmiş, Ömer meşrebinden [adaletli] bir padişahın evladına kıymasını, [aslanların da yavrularını öldürmesinden hareketle] “aslan huyu” olarak nitelendirmiştir (Öztürk, 2013:2151-2152):

Bu vakta olamaz halka kâbil-i ta'bir

Ki Erdeşir-i vilâyetde ola âdet-i şîr

Bunun gibi işi kim gördü kim işitti aceb

Ki oğluna kıya bir server-i Ömer-meşreb

Benzer şekilde şair Nisâyî de, şehzadenin günahsız, padişahın ise oğluna kıyacak denli merhametsiz olduğunu ve oğlunu mertçe öldürmediğini söylemektedir:

*Zulm idüp ol nev-cevâna eyledün cevri-
fezâ*

*Boynına dakdun kemendi cânına kıldun ezâ
Şefkat îmândur bilürken kılmadun havf-ı
Hudâ*

*Merhametsiz şâh-ı âlem n'itdi Sultan
Mustafa*

Bunun dışında, padişahın Şehzade Mustafa için kurulan komplodan haberdar olmamakla, gafil olmakla ve mert davranmamakla suçlandı:

*Buna kim oldı sebep yok mu şehâ hiç
haberin*

Kara toprağa ki düşdi yine şol verd-i terin

Bu firak odına döyer nice yanmaz ciğerin

Bu eger erlik ise ancak ola bu hünerin

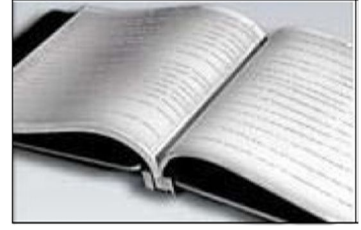
*Padişehsin tutalım yok mu Hüdâdan
hazerin*

*Mustafâ n'oldı kanı neyledün â pâdişehüm
(Sâmî)*

ve yazarı bilinmeyen ancak Şehzade Mustafa ağzından yazılmış başka bir mersiyede de Sultan Süleyman yine zalimlikle suçlanmış ve bu suçun hesabını veremeyeceği söylenmiştir:

*Aldanup düşmen sözine ey şeh-i âlem-
penâh*

Kim görüptür kim kıya oğluna ata bî-günâh

AKADEMİK BAKIŞ DERGİSİ

Sayı: 41 Mart – Nisan 2014

Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler E-Dergisi

ISSN:1694-528X İktisat ve Girişimcilik Üniversitesi, Türk Dünyası

Kırgız – Türk Sosyal Bilimler Enstitüsü, Celalabat – KIRGIZISTAN

JEL KOD: I20,Z0 *** ID:529 K:504

<http://www.akademikbakis.org>

*Var midür şâhum cevabun olıcak kadı
Allah*

*Neyledüm kıydun bana devletli sultânım
baba.*

Taşlıcalı Yahya, Şehzade'nin ölümünden sorumlu tuttuğu kişilerden biri olan Rüstem Paşa'ya ise ölümünün ardından şu beyti yazarak beddua etmiştir (Kazan, 2009:786):

Gülmez idi yüzi mahşerde dahî gülmeyesi

Çog iş itdi bize ol sağlık ile olmayası.

Aynı dönem devlet kademelerinde görev alan memur şairlerden Zaifi⁶ de çekinmeksizin padişahların dostluklarına güvenilmez kimseler olabileceklerini, sözlerinde durmadıklarını ve ölüm kararını bir anda verip kardeşlerini katlettiklerini söylediği Bostan-ı Nasayih eserinde şöyle demiştir (Öztürk, 2013: 2148-2149):

Kılma şehler dostlugına i'timâd

Eyleme sevdiklerine i'tikad

Gelse gönüllerine cezvî hayâl

Katl iderler hiç virmeyüp mecâl

İtseler ger 'akd-ı ahd inanma sen

Kim bulardır bil birâderler kesen

*Giçürürler sözlerin tağa taşa rahm
itmezler ataya kardaşa.*

Osmanlı döneminin en önemli şair ve hicivcilerinden biri olan Nefî, gerek idari eleştiride gerekse şairlerin karşılıklı

yazışmalarında pek çok ve pek ağır hicivler söylemiştir. Bunlardan biri, bir kasidesinde övdüğü halde sonrasında kendinden kötülük gördüğü Gürcü Mehmet Paşa'ya yazdığı ve Sihâm-ı Kaza'nın en ağır hicivlerinden biri kabul edilen manzumesini yazarak üçüncü kez azledilmesine neden olan Gürcü Mehmet Paşa'ya beddua etmektedir (Kazan, 2009:788):

*Üçinci def'âdur bu Hak belâsın vire
mel'ûnun*

*Ki yok yire beni 'azl itdi olmuşken senâ-
hânı.*

Ayrıca “a köpek” redifi ile yazdığı (Kolçak, 2005: 288);

*Gürce hınzırı a sams û n-ı muazzam a
köpek
Kande sen kande nigejb â n-ı alem a
köpek*

*Vay ol devlete kim ola mürebb î si anun
Bir senin gibi denî cehl-i mücessem a
köpek*

*Ne güne kaldı meded-i devlet- î Âl-i
Osman*

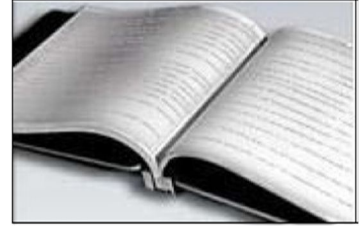
*Hey yazık hey ne musibet bu ne m â tem a
köpek*

*Ne ihanetdür o sadra bu zamanda ki anun
Olmaya sahibi bir Asaf-ı kerem a köpek*

*Sen kadar düşman-ı devlet mi olur a hınzır
Ne durur saltanâtın sâhibi bilsem a köpek.*

beyitleri ile [daha evvelki hicvinden ötürü affedilmesinin verdiği cesaret ile] daha ileri gidebilmiştir. Bir başka beytinde ise, Paşa'ya yazdığı kasideden pişman, “ne

⁶ Zaifi, Kanuni'ye sunduğu Bostan-ı Nasayih adlı eserden dolayı cezalandırılmamış, hatta bu vesileyle bizzat padişahın hoşgörüsüne mazhar olmuştur.

AKADEMİK BAKIŞ DERGİSİ

Sayı: 41 Mart – Nisan 2014

Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler E-Dergisi

ISSN:1694-528X İktisat ve Girişimcilik Üniversitesi, Türk Dünyası
Kırgız – Türk Sosyal Bilimler Enstitüsü, Celalabat – KIRGIZISTAN

JEL KOD: I20,Z0 *** ID:529 K:504

<http://www.akademikbakis.org>

anlayışı ne olgunluğu ne de güzel ahlaki olmayan böyle bir orman ayısını insan hiç metheder mi” diye kendine sormaktadır (Eren, 2009: 34-37):

Ki ne idrâki var ne rüşdi var ne hüsn-i ahlâki

Hiç insân medh eder mi böyle hırs-ı çengelîstânı

Domuz çobanı, Gürcü Ermenisi ve Türk Çingenesi olan birinin [Gürcü Mehmet Paşa], bir İslam ülkesinde vezir olmaya layık olmadığını söyleyip:

Vezîr-i mülk-i İslâm olmağa lâyıktır mıdır andan

Toñuz çobanı Gürcü Ermenisi Türki Çingânî.

bu ahmak aldatan vezirin makamından azledilmesini, yerine izanı temiz bir vezir geçirilmesini padişahın istemiştir:

Gidersün bu har-ı ebleh-firîbi sadr-ı dîvândan

Geçürsün yerine bir âsaf-ı pâkîze-iz'ânı.

Bunun dışında, yazılan diğer yergi ve hiciv örnekleri ise;

Nâbî'nin ilim irfan sahiplerine gerekli değer verilmediğini, devlete ait makamların yüceliklerini kaybettiği çünkü makamların sahiplerinin yüceliklerinin kalmadığını söylediği (Değer, 2012: 80-82):

Pervâzdan inmezdi yire tâ'rîr -i devlet

Sermâye-i rif'at şeref-i ma'rifet olsa

ve devlet makamında kimi gördüysem rahatlığından kendi bile iğreniyordu dediği beyitleri ile verilmiştir:

Kimi gördümse hükümetkede-i câh üzre

Râhatından görünür ol dahı ikrâh üzre.

Hiciv türünü en fazla kullanan halk şairlerinden Seyranî ise padişah Abdülmecid'i Dolmabahçe Sarayı'nı yaptırmakla israf ettiğini söylediği şiirinde (Umagan, 2002: 167):

Herkes belasını azdı da buldu

İnsanda evvelki sadakat n'oldu

Eski saraları beğenmez oldu

Yere sığmaz oldu sultan olanlar

diyerek, sultanı tenkit etmiştir.

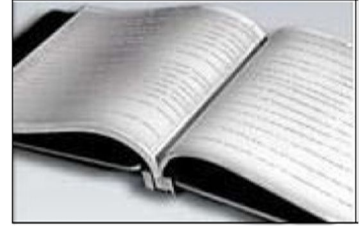
Şairlerin devlet adamlarını veya yönetimi eleştirilmeleri konusundaki yasaklar yüzünden yaşanan sıkıntılar padişahın yetkilerinin kısıtlandığı Tanzimat Fermanı'na kadar devam etmiştir. Bu dönemin ünlü hicivcilerinden Şair Eşref'in herkesi susturup harabeye çevirdiğini söylediği II. Abdülhamit'e *bundan böyle kapını açıp dostluğuna güvenecek kimseyi bulama* diyerek ilenmiştir (Kazan, 2009: 787):

Halk arasında teneffüs eylemekten havf eder

Her ne mümkünse yapup dünyâyı etdirdin sükût

Bûmlar ötsün serîr-i şevketinde an-karîb

Pâdişâhım perdedâr olsun kapında 'ankebut.

AKADEMİK BAKIŞ DERGİSİ

Sayı: 41 Mart – Nisan 2014

Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler E-Dergisi

ISSN:1694-528X İktisat ve Girişimcilik Üniversitesi, Türk Dünyası

Kırgız – Türk Sosyal Bilimler Enstitüsü, Celalabat – KIRGIZISTAN

JEL KOD: I20,Z0 *** ID:529 K:504

<http://www.akademikbakis.org>

Şair Eşref'in çağdaşı ve yakın arkadaşı olup bu toprakların yetiştirdiği en büyük hicivcilerden biri olan Neyzen Tevfik ise kötü huyları olan kişinin en sonunda milletvekili olduğunu söylediği dörtlüğünde şöyle demektedir (Pulur, 2009):

*Kime sordumsa seni doğru cevap
vermediler,*

Kimi hürsüz, kimi alçak, kimi deyyus dediler

Künyeni almak için partiye ettim telefon

Bizdeki kayda göre o şimdi meb'us dediler.

Ömrünün büyük bir bölümü sürgünlerde geçmiş olan Ziya Paşa ise Cenevre'de yaşadığı dönemde kaleme aldığı gazelde adına dünya denilen yerde hükümet adı verilmiş pek çok salhane gördüğünü ve ne minnetin ne dünya keyfinin hükümet kapısında kalmaya değmediğini söylemektedir (Göçgün, 2001: 300):

*Cihân nâmındaki bir maktel-i âm'e yolum
düştü*

*Hükûmet derler anda bir nice salhaneler
gördüm*

*Ziyâ değmez bu humârı keyfine meyhâne-i
dehrin*

*Bu işret-gehte ben çok durmadım amma
neler gördüm.*

5.Şairlerin Kendilerine Övgüleri ve Birbirlerini Hicvetmeleri

Şairler, sahip oldukları duygu ve düşüncelerini mısralar ile ifade edebilme

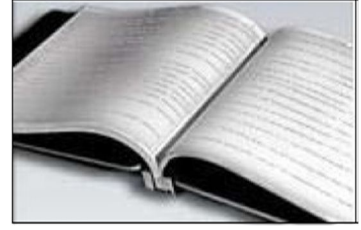
yeteneklerini çevrelerindeki şair olmayan insanlar kadar, çoğunca rakibi oldukları şairler için de kullanmışlardır. Bu amaçla çıkılan yolda hicivlerin yanı sıra, latife, mülâtefe, nükte, tariz ve tehzil gibi şiir türlerinin ortaya çıkmasına vesile olmuşlar, bazı yer ve araçlar ile birbirlerini hicvetmekten büyük bir keyif almışlardır (Atıla, 2011: 97). Bu sebeple Klasik Türk Edebiyatı'nda şairlerin başka şairleri hicvettikleri veya kendini savundukları şiirler önemli bir yere sahip olmuştur. Öte yandan şairlerin birbirlerini hicvetmesinde, muhataplarının da bir şair olmasından kaynaklı olarak; hapis cezası, sürgün ve ölüm cezalarına maruz kalabildikleri nüfuzlu ve yetkili kişilere yazdıkları şiirlerden daha yoğun bir sanat içerip ortaya çıkan eser daha edebî bir niteliğe sahip olmuştur (Aydın, 2014: 215).

Şairlerin birbirlerine yönelik yazdıkları hicivlerde kuşkusuz en önemli yer, şair Nef'î'ye aittir. Nüktedan yapısı ile yazdığı beyitlerin dönem dönem ağır saldırı niteliğine sahip olması ile tahrik unsurlarının yoğun olması, şairin birçok meslektaşısı ile arasının açılmasına sebep olmuş, pek çoğunun ise bu yolla nefretini toplamıştır.

Şiirinin gücünün ziyadesiyle farkında⁷ olan ve dönemin pek çok şairi gibi meydan okumayı çok seven Nef'î (Balaban, 2012: 465);

*Kahramânım nîze vü şemşîre çekmem
ihtiyâç*

⁷ Nef'î'nin kaleme aldığı çok sayıda fahriyesi mevcuttur.

AKADEMİK BAKIŞ DERGİSİ

Sayı: 41 Mart – Nisan 2014

Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler E-Dergisi

ISSN:1694-528X İktisat ve Girişimcilik Üniversitesi, Türk Dünyası
Kırgız – Türk Sosyal Bilimler Enstitüsü, Celalabat – KIRGIZISTAN

JEL KOD: I20,Z0 *** ID:529 K:504

<http://www.akademikbakis.org>

*Hâme-i câdû-zebân tîğ ü sinânımdır
benim.*

şairlerin fitratında olan savaşçılık ruhunun kendisinde de olduğunu ancak sahip olduğundan [dili] başka bir kılıca ihtiyaç duymadığını söylemiş, rakiplerinden biri olan Veysî için kaleme aldığı (Aydın, 2014:216- 219);

Hüneri var ise gelsün biricik elleşelim

İşte tîğ-i suhen işte ser-i meydân-ı hayâl.

beytiyle, *hüneri varsa gelsin, işte sözün kılıcı işte hayal meydanının ucu, bir kere elleşelim* diyerek yine meydan okumuş ve birçok şairi küçümsemiştir. Örneğin şairliğe özenip yazmaya başlayan yeni yetmelerin bin yıl çalışsalar bile fikirlerinin kendisine ham geleceğini söylediği (Karaköse, 2012: 41);

*Nev-heves bir müteşâ'ir ki dahi biñ yıl eger
Fikr-i şî'r itse görünür yine endîşesi hâm
(Nef'î)*

beytinde aslında bir anlamda kendisini yüceltmıştır.

Şair öte yandan Bâkî ile Zatî arasındaki şiir hırsızlığı kapışmasına dâhil olarak Zatî'yi haklı görmüş ve Bâkî'nin lakabına [karga] gönderme yaparak, söz bahçesinin gülü olarak nitelendirdiği Zatî'nin ağzından şöyle demiştir (Aydın, 2014: 216- 219):

Dediler Zâtî'ye birkaç gammâz

Bâkî-i zâğ uğurlar sözünü

Dedi ol bülbül-i güzlâr-ı sühan

Besle kargayı çıkarsın gözünü (Nef'î)

Şair Fırsatî'yi ise, mazmun bilmediği ithamıyla hicvetmiştir.

Fırsatî sen bu semti bilmezsin

Eyleme gel bizimle yok yere cenk

Sana kaç kerre dedim anlamadın

Sözde mazmûn gerekir a pezevenk (Nef'î)

İsmi literatürde yer almayan kadın şairin Nef'î'nin namazdan çıktığı ve ardında hizmetkarı olduğu bir anda kendisine yanaşıp meleğin şeytana hizmetkar olduğunu söylediği (Tuğluk, 2009: 1031-1032):

Yine dünyâ katı bî-âr olupdur

Melek şeytâna hidmetkâr olupdur

beytine;

Şâir mi oldun be-hey ayı kulaklı

Sana bir şey gerek başı kalaklı

Budun arasındır deryâ-yı ummân

Kadırgalar gezer seksen kürekli (Nef'î)

şeklinde cevap vermiştir. Kendi şiirlerinden oluşan bir divana sahip olmayan ve kötü şiir yazdığı için dışlanan Şair Vahdetî de Nef'î'nin oklarından nasip alarak şu şekilde hicvedilmiştir (Sheridan, 2012:193):

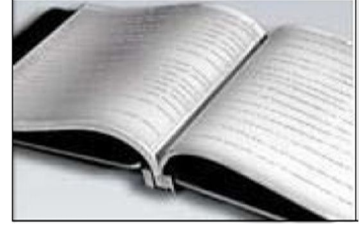
Ey Vahdetî dünyaya 'aceb velvele verdün

Bir zartaa ile nüh feleğe zelzele verdün

Divanımı tertibe mecal olmadı ahir

Evrak-ı perişanı osurdun yeke verdün.

Makam veya unvan tanımaksızın pek çok yer ve kişiye ağır saldırılarda bulunan

AKADEMİK BAKIŞ DERGİSİ

Sayı: 41 Mart – Nisan 2014

Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler E-Dergisi

ISSN:1694-528X İktisat ve Girişimcilik Üniversitesi, Türk Dünyası

Kırgız – Türk Sosyal Bilimler Enstitüsü, Celalabat – KIRGIZISTAN

JEL KOD: I20,Z0 *** ID:529 K:504

<http://www.akademikbakis.org>

şairin, [istisnai olarak] cevap veremediği tek şair ise bir kadı olmuştur.

Sürgünden İstanbul'a dönen bu kadı'nın beyitlerini duyup beğenen Nef'î, hicvedebilmek için kadıyı görmeye gittiğinde, daha tanışmadan kadı tarafından kendisine gönderilen (Tuğluk, 2009: 1032):

*Sakin ey Nef'î vü ef'î bana dökme zehrün
Hakk-ı nân u nemeki ben de ferâmûş
ederim*

*Sakin ey mâr-ı siyâh bana dolaşma zinhâr
Seni tiryâk-ı hat-ı hicv ile bî-hûş ederim*

şeklindeki iki beyit, Nef'î'nin özür dileyip, onu hicvetmenin haddi olmadığını söylemesine neden olmuştur.

Nef'î'nin hicivleri ile keskin kaleminden nasibini alan diğer şairlerin ise bir araya gelerek ittifak yaptıkları söylenmektedir. Düşmanlık boyutuna varan bu ittifak çerçevesinde, Faizî, Nef'î için *katli, dört mezhepte de zehirli engerek yılanını öldürmek gibi vaciptir* derken Tıflî ise düşmanlığını küfre vardığı şu beyitlerle söylemiş (Eren, 2009:29):

*Nef'î'-yi rû-siyehin niydiğünü hep bildik
Kendi çingânedir amma babası Kürd-i
pelid*

*Şimdi bildirdi dahi âl-i Rasul'ün buğzun
Ulema düşmeni hınzîr Yezid ibn-i Yezid
Küfri Bahâî'nin ise Nef'î'ye (Pala, 2003:
157):*

*Ulemâ düşmeni bir hâin-i bî-dinsin sen
Ehl-i dildir denilirse sana insaf değil*

diyerek şairi ulema düşmanı bir dinsiz olarak tanımlamıştır. Nef'î ise kendisine yapılan saldırılara şu cevabı vermiştir:

*İttifak edip bizi hicv etmeğe cem oldular
Tıflî Kafoğlu Nevî zâde hep oğlan uşak*

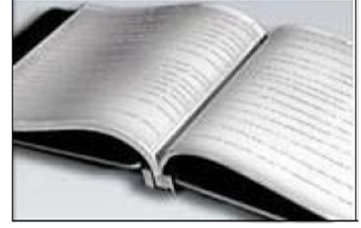
Hicivleri yüzünden birkaç kez azledilen ve sürgüne gönderilen Nef'î, himayesinde olduğu ve derin sohbetlerinde bulunduğu IV. Murat'a verdiği hiciv yazmama yeminini yeniden bozduğunda, hamisi Sultan Murad'ın emri ile boğdurularak öldürülmüştür.

Ölümünün ardından kendisine yazılan şiirde ise Nef'î'nin dili yüzünden başına gelen acı son şu sözlerle efsaneleşmiştir (Sheridan, 2012:187):

*Gökden nazire indi Siham-ı Kazasına
Nef'î diliyle uğradı Hakk'ın belasına.*

Şairlerin birbirlerini hicvetmeleri, sadece Nef'î ve dönemdaşları arasında yaşanmamıştır. Örneğin Lâmiî'nin, divanında boş ve saçma şeyleri hicveden şairleri eleştirme amacı ile kaleme aldığı manzumesinde heccavları köpeğe benzettiği şu dizeler (Aytaç, 2011: 83);

*Şâ'ir-i seg halâde hecv dimiş
Eyü varmış pohı yirinde yimiş
Nola heccâva seg disem çü anun
Rûz u şeb meyli poh yemege imiş*

AKADEMİK BAKIŞ DERGİSİ

Sayı: 41 Mart – Nisan 2014

Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler E-Dergisi

ISSN:1694-528X İktisat ve Girişimcilik Üniversitesi, Türk Dünyası
Kırgız – Türk Sosyal Bilimler Enstitüsü, Celalabat – KIRGIZISTAN

JEL KOD: I20,Z0 *** ID:529 K:504

<http://www.akademikbakis.org>

Fatîn Davud Efendi'nin *hangi dil üstadı o, hazır edeyim, namusunu cümle aleme vereyim, o berbada haddini bildireyim ki anlasın bu dünyada himmet sahibi şairin kim olduğunu* anlamına gelen dizeleri ile heccavlara meydan okumuştur (Kılıç, 2012:1748):

*Şöyle kim tîg-i zebânı edeyim amâde
Vereyim hurmen-i nâmûsunu cümle yâda
Haddini bildireyim hâsılı ol berbâda
Anlasın himmet-i şâ'ir ne imiş dünyâda
O dahî etmesin erbâb-ı kemâli menfur.*

Şeyh Galib ise, Hayrabad adlı eseriyle Attar'ın eserine yaptığı eklemeler ile hikâyenin orijinallliğini bozmakla suçladığı Nâbî için kaleme aldığı üç beyitte (Aydın, 2014:217):

*Kim Nâbî'ye hiç düşer mi evfak
Şeyhin sözine kelâm katmak*

*Ey kıssadan olmayan haberdâr
Nâkıs mı bıraktı Şeyh Attâr*

*İşte o kadardur ol hikâyet
Bâkîsi dürûg-ı bî-nihâyet*

şeyhin sözleri üzerine söz eklemenin Nâbî'ye yakışmadığını ve Nâbî'nin bu hikâyeyi bilmediğini söyleyerek, *Attar eksik bırakmadı o hikâye o kadardır, gerisi, sonu olmayan yalandır* demiştir.

Nâbî ise cevaben kalıplı sözlerle hikâye anlatanların ya eski basmacı ya da

ayakkabıcı olduklarını söylemiştir (Değer, 2012: 86):

*Kalublu sözle dime kıssa-h'an
dehanlarıdır*

Ya köhne basmacı ya keşşger dükânlarıdır.

Son olarak hicivci Ziya Paşa'nın şiir ile ilgili söylediği ve etrafına meydan okuduğu şiiri ile heccavların sahip olduğu hicivci kibrini bir kez daha görmekteyiz (Uğurel, 2012: 16):

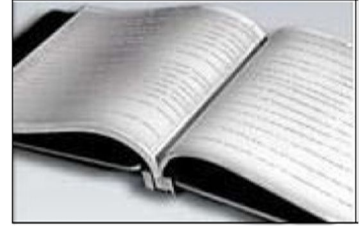
*Kim ki şi'rime atsa ta'ne taşı
Uğrardı benimle derde başı*

Hicv idi muârıza cevâbım

Şemşir-i zeban idi kitâbım

6. Toplumsal Olaylar ve Diğer Kişilerin Hicvedilmesi

Osmanlı İmparatorluğu'nda duraklama dönemi olarak adlandırılan on yedinci yüzyıl, cehalet ile birlikte toplumun her kademesinde ortaya çıkmaya başlayan düzensizliğin dönemi olmuştur. Bu dönem ayrıca devletin idari kademelerinde ve devlet kurumlarında da suistimal başlamış, rütbe ile her türlü haksızlık yapılır hâle gelmiştir. Devletin idari kadrolarındaki bu durumun imparatorluğu sürüklediği karışıklıkta *tahta çıkan on padişaktan altısı tahttan indirilmiş, iki padişah ve bir Valide Sultan öldürülmüş ve Osmanlı Tarihi boyunca öldürülen üç şeyhülislam ise bu yüzyıla denk gelmiştir.* (Şans ve Göksel, 2013: 1).

AKADEMİK BAKIŞ DERGİSİ

Sayı: 41 Mart – Nisan 2014

Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler E-Dergisi

ISSN:1694-528X İktisat ve Girişimcilik Üniversitesi, Türk Dünyası
Kırgız – Türk Sosyal Bilimler Enstitüsü, Celalabat – KIRGIZISTAN

JEL KOD: I20,Z0 *** ID:529 K:504

<http://www.akademikbakis.org>

Bu denli karmaşık bir dönemde Nâbî, sahip olduğu aydın sorumluluğunu yerine getirmek amacıyla, cahil halkın bilinçlenmesi ve halkı eğitmek amacı ile Hayriye adlı eserini kaleme almış ve bu eser ile cahillere ve cehalete düşmanlığını sürekli dile getirmiştir. Bu doğrultuda yazdığı (Değer, 2012: 78):

Mecâlis-i cühelâda güzâr iden eyyam

Nice ceride-i evkâtdan şümâr olunur

Beytiyle cahiller ile geçirilen vaktin kayda değer vakitler olmadığını söyleyerek zamanın boşa harcandığını söylemiş,

Kitâblarla medârisde bahs ider tullâb

Kitâb cildi anuñçün cedel bozundısudur

beyti ile medreselerde talebelerin kitap okuduklarını ancak cahiller için kitabın gereksiz bir şey olduğunu ve cahillerin âlimlerle eşit olmasını, eşeklerin at katarına öncü olmasına benzettiği beytinde ise,

Câhillerüñ tefevvukı câh ile ‘ârife

Olmak gibi hâr esblerüñ ser-tavilesi.

diyerek cehaletin zararlarını ince dokundurmalarla halka anlatmaya çalışmıştır.

Cinanî ise; akıllıların harab, cahillerin ise mülk sahibi olduklarından, faziletli kişilerin ayıplandığı fakat hak etmeyenlerin değer gördüğü bir yer olan dünyanın çok *nükteli* bir yer olduğundan şikâyet etmektedir (Özmen, 2013:3);

Bu cihân bir aceb cihân ancak

Anda çok nükteler nihân ancak

Âkılun hâli zillet ile harâb

Câhilün mâlı bî-kerân ancak

Ehl-i fazluñ nasîbi âlemden

Ta’ne vü levmi-hâsidân ancak

Müstehakk olmayan be-nâm u azîz

Niçe nâm ehli bî-nişân ancak

Götürildi yakîn ü hakk-ı sarîh

Söylenen bâtul u gümân ancak.

Toplumsal konularda şiirler yazan ve on sekizinci yüzyılda yaşamış olan Şair Lebîb ise bölgesindeki sıkıntılardan bahsettiği manzumesinde (Düzenli, 2012:1102):

El-emân ey şehryâr-ı ‘adl-perver el-emân

El-emân ey tâcdâr-ı dâd-gûster el-emân

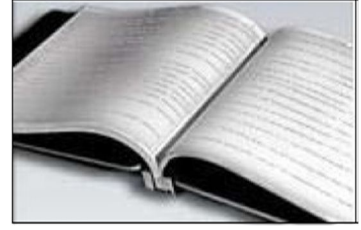
diyerek her şeyin tersine döndüğünü ve halkın kurtuluşun ancak Allah’tan beklendiğini söylemektedir. On dokuzuncu yüzyılda yaşamış olan ve hiciv türünü en fazla kullanan halk şairlerinden Seyranî ise (Umagan, 2002: 167-169).

Ormanda büyüyen adam azgını

Çarşıda pazarda seyran beğenmez

Medrese kaçkını softa bozgunu

Selam verek için insan beğenmez

AKADEMİK BAKIŞ DERGİSİ

Sayı: 41 Mart – Nisan 2014

Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler E-Dergisi

ISSN:1694-528X İktisat ve Girişimcilik Üniversitesi, Türk Dünyası

Kırgız – Türk Sosyal Bilimler Enstitüsü, Celalabat – KIRGIZISTAN

JEL KOD: I20,Z0 * ID:529 K:504**

<http://www.akademikbakis.org>

*Her çeşit insandan birkaç eşi var
Mektepten koğulmuş günah işi var
Rabbiesirden de dört yanlışı var
Tahsil etmek için irfan beğenmez*

*dörtlükleri ile sahte sofuları yererken,
Küçük lokma ile dolmaz avurdu
Ne yaman insanı kasdı kavurdu
Cihanın külünü göğe savurdu
Geçti sadarete hayvan olanlar*

*dörtlüğü ile de sadaret makamındakilerin
görevlerinin hakkını veremediğini söylüyor
ve bu değersiz sadrazamlara köpek diyecek
kadar ileri gidiyordu (Akman, 2012:151):*

*Buğday unu beğenmiyor enikler
İplikten aşağı düştü ipekler
Hep sedire geçti köpekler
Hânedan ayakta hizmet ediyor.*

*Bunun dışında, uzun yıllar sarayda
memuriyet görevinde bulunmuş ve vali
olarak Adana'da görev yaptığı 1880
yılında hayatını kaybetmiş Ziya Paşa, sahip
olduğu paşalık görevini ifa ederken, kibir
sahibi bir devlet adamı olmadığını, yetim
halka babalık ettiğini fakat mescidde ışık,
dost meclisinde masa olduğu halde ne
iman sahibine ne dinsize yaranamadığını
söylemektedir (Uğurel, 2012: 13):*

*Zannetme ben Amasya'da paşalık eyledim,
Buldum yetim halkını babalık eyledim.*

*(...) Ne sūfiye ne rinde yarandım
zamanede,*

Mescidde sübha, bezimde sahabalık eyledim.

*Yazdığı hicivler nedeniyle sık sık başı
derde girmiş olan Ziya Paşa'nın atasözü
olmuşçasına dillere yerleşen şiirinde ise
milyonla çalanların yüksek mevkilere
yükseltilip baş tacı edildiği ancak birkaç
kuruş çalan hırsızın kürek cezasına
çarptırıldığını söylediği (Çiftçi, 1999a:
176)*

Milyonla çalan mesned-i izette ser-efraz.

Birkaç kuruşu mürtekinin cayı kürektir.

*beyti ile kötü üniforma iyilik getirmez
çünkü eşeğe altın işlemeli semer de vurulsa
eşek yine eşektir beyitleri çok sevilmiştir.*

Bed-asla neclibet mi verir hiç üniforma,

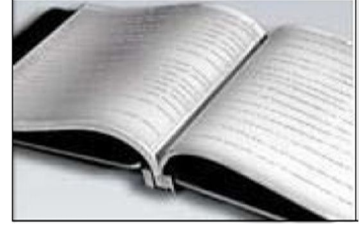
Zer-duz palan ursan eşşek yine eşşektir

*1900'lü yıllara gelindiğinde ise hiciv
şiirine damgasını vuran iki şair, Şair Eşref
(ö. 1912) ve Neyzen Tefik'in (ö.1953)
toplumsal olaylar karşısında söylediği
hicivler karşımıza çıkmaktadır. Şair Eşref,
doğruyu söyleyen yolundan dönmeyen biri
olarak doğru mazmunu bulursa kendini de
hicvedeceğini söylemektedir (Kaynak,
2013: 53):*

Eylemem ölsem de kizb'i ihtiyar

Doğruyu söyler gezer bir şairim

Bir güzel mazmun bulunca Eşrefâ

AKADEMİK BAKIŞ DERGİSİ

Sayı: 41 Mart – Nisan 2014

Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler E-Dergisi

ISSN:1694-528X İktisat ve Girişimcilik Üniversitesi, Türk Dünyası

Kırgız – Türk Sosyal Bilimler Enstitüsü, Celalabat – KIRGIZISTAN

JEL KOD: I20,Z0 *** ID:529 K:504

<http://www.akademikbakis.org>

Kendimi hicveylemezsem⁸ kâfirim.

Öte yandan kimse hakkında araştırmadan söz söylemediğini, birini taşıyorsa günah olsun diye yapmadığını hatta İslam dininde şeytan taşlamanın sevap olduğunu söylemiştir (Çilesiz, 2012: 67-68):

Kimsenin hakkında tahkik etmeden söz söylemem,

Eski bir darbimeseldir gerçi orman taşlamak.

Hicv⁸ edersem zalimi, zâhid, “günah ettin” deme,

Din-i İslâmda sevaptır çünkü Şeytan taşlamak!

ve Turgutlu ilçesi kaymakamlığına atandığında ise bölgedeki yönetim bozukluğunun ardından kaleme aldığı (URL-1, Erişim Tarihi: 11.06.2014):

Bir kasaphaneye dönmüş Kasaba,

Her yeri bir sürü bekler, oturur!

Öyle asayiş muhlep olmuş,

Memleketlerde köpekler oturur.

şiiri ve yaşadığı baskılar sonucu Mısır’a kaçmak zorunda kalmadan evvel kaleme aldığı şiiri ile Türkiye’de şair olmanın zorluklarından bahsetmiştir:

Çektiğim cevr ü cefanın sebebinden sonra,

Deme kim: Bad-ı hava menkabe dellalı budur!

Habs ile, nefy ile, işkence ile ömrü geçer,

⁸ Çalışma kapsamında verilen örnekler arasında hiciv kelimesinin nadir geçtiği yerlerdendir.

İşte Türkiye’de şair olanın hâli budur!

1913 yılında Eşek adlı gazetede “Azgın” mahlasıyla hicivler yayımlayan Neyzen Tevfik (Yaşar, 2010:1950) ise;

*Kim demiştir kanun alınmıştır ayak altına,
Böyle bir hâlin vukuunda hamîyyet
çiğnenir.*

*Devleti yolsuz görenler halt eder bir
beldede,*

*Kaldırım olmazsa kanun-ı hükûmet
çiğnenir.*

*Hayliden hayli kalınlaştı yobazlık yeniden,
Softalık zorlu anırtı ile aldı yürüdü.*

*Kara bir kinle taassub pusudan çıktı yine,
Yurdu şâhâne cehâlet yeni baştan bürüdü.*

şiiri ile toplum ve yönetimdeki aksaklıklara dikkat çekmiştir (Erdil, 2013; Mutlu, 2014).

Son olarak son dönemim hiciv şairi ve sıradışı yazarı Aziz Nesin (ö. 1995)’in çokbilmişliği hicvettiği şiiri ile (URL-2, Erişim Tarihi: 16.06.2014).

Bir kendisi var her şeyi bilen

Başka bilen yok sanıyor

Herkes kendini bir b..k sanır

Ama bu herif kendini iki b..k sanıyor

ve Can Yücel’in (Yücel, 2007:32):

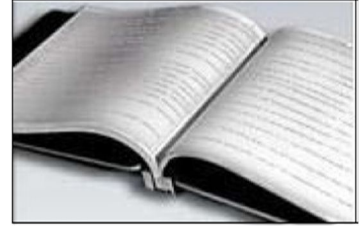
Fransız feylesofu Proudhon’un ünlü bir sözü vardır

Mülkiyet hırsızlıktır diye

Milletçe daha da ileri gidiyoruz biz

Mal diyoruz uyuşturucu maddeye

Mal sahibi de, yani mâlik

AKADEMİK BAKIŞ DERGİSİ

Sayı: 41 Mart – Nisan 2014

Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler E-Dergisi

ISSN:1694-528X İktisat ve Girişimcilik Üniversitesi, Türk Dünyası

Kırgız – Türk Sosyal Bilimler Enstitüsü, Celalabat – KIRGIZISTAN

JEL KOD: I20,Z0 *** ID:529 K:504

<http://www.akademikbakis.org>

Esrar kaçakçısı gibi bişey oluyor demek.

Ha bakın, felaket bununla kalsa iyi

Bizde sermaye denirdi eskiden fahişeye

Buna göre sermayedar da...

E, siz çözümler artık bu aylık bilmeceyi!

dizeleri ile Türk Edebiyat tarihinin hiciv sayfalarında yerlerini almışlardır.

SONUÇ

Şairlerin kişi/kişilerler veya toplumdaki aksaklıkları ifade edebilmelerinde önemli bir araç olarak kullandıkları hiciv, tarihin ilk çağlarından itibaren en popüler edebî türlerden biri olmuş, yetenekli şairine asırlarca unutulmayacak bir ün kazandırmıştır. Arap şair Hutay'e'den Nef'i'ye, Şeyhi'den Bâkî'ye, Seyrani'den Şair Eşref'e, Neyzen Tevfik'ten Can Yücel'e kadar dostu kadar düşman sahibi pek çok hiciv şairi, şiirlerinde yönetimden toplumsal olaylara kadar pek çok konuyu hicvetmiş ve bunun karşılığında bazen hapis, bazen sürgün bazen de ölüm ile cezalandırılmışlardır.

Hiciv kavramı, asıl amacı toplumdaki idari ya da sosyal aksaklıklara karşı dikkat çekmek ve insanları bütünleştirmek olan mizahı içeren bir kavramsa da içerdiği öfke ve nefret dili gibi unsurlar sebebiyle tam anlamıyla mizah olarak değerlendirilemez. Ancak, hicvin fitratında var olan “gülünç duruma düşürme” amacının gerçekleşmesi, kavramın kendiliğinden mizah içerdiğini ortaya koymaktadır. Dolayısıyla hiciv bir mizahtır demek teoride her ne kadar hatalı

bir yaklaşımsa, mizah hicivden ayrı bir türdür ifadesi de aynı şekilde hatalı bir sonuca varılmasına neden olacaktır.

KAYNAKÇA

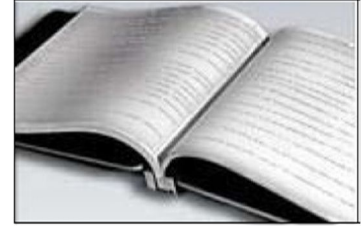
Atabağsoy, N. (2014). "Klasik Dönem Osmanlı Şiirinde Patronaj ve Şairin Üretim Süreci İlişkisine Bir Bakış." Monograf Dergisi, 102. ss:85-103.

Atila, M. (2011). “Safâyî Tezkiresi Özelinde 18. Yüzyıl Edebiyat Camiasında Mizahî Ortam”, Turkish Studies - International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic Volume 6(2), ss: 95-104.

Akman, E. (2012). “Tanzimat Hareketleri Karşısında Âşık Seyrânî”, Turkish Studies - International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic Volume 7(3), Summer 2012, ss:145-155.

Apaydın, M. (1993). “Türk Hiciv Edebiyatında Ziya Paşa”, TC Çukurova Üniversitesi, SBE, Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı, Doktora Tezi.

Aydın, A. (2014). “Divan Şairleri Arasında Şair ve Şiire Dair Atışmalar”, Turkish Studies - International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic Volume 9(3) ss: 213-237.

AKADEMİK BAKIŞ DERGİSİ

Sayı: 41 Mart – Nisan 2014

Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler E-Dergisi

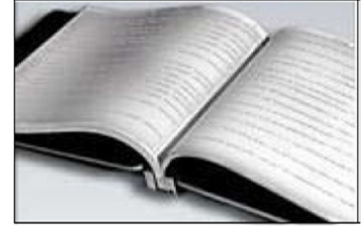
ISSN:1694-528X İktisat ve Girişimcilik Üniversitesi, Türk Dünyası

Kırgız – Türk Sosyal Bilimler Enstitüsü, Celalabat – KIRGIZISTAN

*JEL KOD: I20,Z0 *** ID:529 K:504*

<http://www.akademikbakis.org>

- Aytaç, A. (2011).** “Lâmi’î Çelebi Dîvânı’nın Müteferrikât Bölümünde Bulunan Hiciv Manzumeleri”, Turkish Studies – International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic Volume 6(2). ss: 75-86.
- Balaban, A. (2012).** “Nef’î’nin Kasidelerinde Mübalağa Sanatındaki Ayrıntılar” Turkish Studies - International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic Volume 7(3). ss: 453-468.
- Baypınar, Y. (1979).** “Hiciv Kavramı Üzerine Bir İnceleme”, Ankara Üniversitesi DTCF Dergisi, 29(1-4), Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi.
- Büyük Türk Klasikleri (1985)** Cilt: IV, İstanbul: Ötügen Söğüt Yayınları
- Ceylan, M. (2013a).** “Öldürülen 101 Şair” Ankara: Gelişim Sanat
- Ceylan, M. (2013b).** “Öldürülen Şairler V”, Kumru Tarih, Kültür, Sanat ve Edebiyat Dergisi, 4(14). Gaziantep: Anıt Matbaacılık.
- Çetinkaya, Ü. (2011).** “Divan Şiirinden Örneklerle Mübalağa Sanatının Mizahla İlişkisi” Turkish Studies - International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic Volume 6(2) ss: 39-74.
- Çiftçi, H. (1999).** "Klasik İslam Edebiyatında Hiciv ve Mizahın Yöntemleri." Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi (1999): 173-182.
- Çiftçi, H. (2002).** Klasik Fars Edebiyatında Hiciv ve Sosyal Eleştiri, Kültür Bakanlığı, Ankara.
- Çilesiz, C. (2012).** “Bürokrasi ve Mizah” İdarecinin Sesi Dergisi, Sayı:149.
- Değer, M. B. (2012).** “Nâbî’nin Türkçe Divanında Hiciv” The Journal of Academic Social Science Studies, International Journal of Social Science Volume 5 (1), ss:75-96.
- Düzenli, M. B. (2012).** “XVIII. Yüzyıl Divan Şâirlerinin Gözüyle Padişahlar ve Saltanat Dönemleri”, Turkish Studies International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic Volume 7(3). ss:1075-1122.
- Erdil, C. (2013).** “Neyzen Tefkik’in Bilinmeyen Öyküsü, Hayatı” <http://www.haberhakkim.com/etiket/ataturk>. Erişim Tarihi: 06.06.2014.
- Eren, A. (2009).** “Sihâm-ı Kazâ’da Hakaret Unsuru Olarak Hayvanlar”, Acta Turcica Çevrimiçi Tematik Türkoloji Dergisi, 1(2/1) ss: 28-44.
- Erkul, R. (2009).** Edebî Dilekçe Olarak Kasideler A.Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi TAED 39 Sayı 39, Erzurum 2009

AKADEMİK BAKIŞ DERGİSİ

Sayı: 41 Mart – Nisan 2014

Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler E-Dergisi

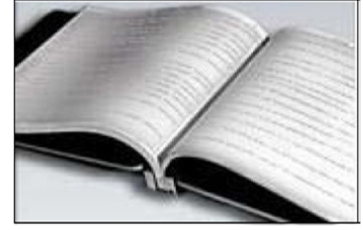
ISSN:1694-528X İktisat ve Girişimcilik Üniversitesi, Türk Dünyası

Kırgız – Türk Sosyal Bilimler Enstitüsü, Celalabat – KIRGIZISTAN

*JEL KOD: I20,Z0 *** ID:529 K:504*

<http://www.akademikbakis.org>

- Prof. Dr. Hüseyin AYAN Özel
Sayısı ss:753-762
- Göçgün, Ö. (2001).** “Ziya Paşa'nın Hayatı, Eserleri, Edebî Kişiliği, Bütün Şiirleri ve Eserlerinden Açıklamalı Seçmeler”, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- İsen, M. ve Kurnaz, C. (1990).** “Şeyhi Divanı”, Genel Yayın No: 51, Divanlar:12. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Karahan, A. (1985).** “Nef’î Divanı’ndan Seçmeler” Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları:610, 1000 Temel Eserler Dizisi:116. Ankara: Sevinç Matbaası.
- Karakoç, İ. (2003).** “Patrimonyal Devlette Sanat-İktidar İlişkisi: Şâir ve Patron”, Kanat 13 <http://kanat.bilkent.edu.tr/k1304.html>.
- Karaköse, S. (2012).** “Kozmik Âlemde Nef’î'nin Seyri”, Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi Sayı 12, ss: 29-48.
- Kaynak, A. (2013).** “Hiciv ve Nükte”, Hayret Dergisi, Sayı: 3, s. 53-54.
- Kazan, Ş. (2009).** “Klâsik Türk Sairlerinin Dilinden Beddualar” Turkish Studies International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic Volume 4(2), ss:777- 821.
- Kılıç, Z. (2008).** “Klâsik Türk Edebiyatında Eleştiri Terminolojisi” Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 1(1). ss:151-160.
- Kılıç, Z. (2012).** “Türk Edebiyatında Birbirine Yakın Üç Kelime: Hiciv, Medih ve Hezel”. Turkish Studies - International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic Volume 7(3). ss: 1741-1750.
- Kolçak, O. (2005).** “Divan Edebiyatı Sırları” Ders Kitapları, İstanbul: Anonim Şirketi Tesisleri.
- Köksal, M. S. (2013).** “Mizahın Türk Siyasi Kültüründeki Yeri ve Siyasete İlişkin Toplum Algısının Oluşturulmasındaki Rolü” T.C. Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Sosyal Bölümler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Karaman.
- Küçük, S. (1994).** “Bâkî Divanı”, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Mesnevi - Mevlana (2012).** Cilt:4, Çeviren: Adnan Karaismailoğlu. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Mutlu, T. (2014).** “Neyzen Tevfik”, Demeç Gazetesi, Yayın Tarihi: 22 Temmuz 2014.
- Öcek, T. (2014).** “Divan Şairlerini Nasıl Bilirdiniz?” Zaman Gazetesi, Yayın Tarihi: 02 Mayıs 2014.
- Özmen, V. (2013).** "Cinânî Dîvânî'nda Şikâyet." Utek'13, 17-19 Mayıs

AKADEMİK BAKIŞ DERGİSİ

Sayı: 41 Mart – Nisan 2014

Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler E-Dergisi

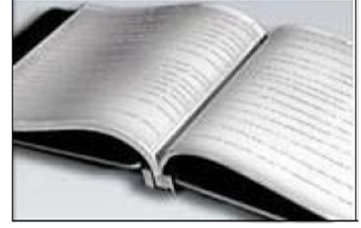
ISSN:1694-528X İktisat ve Girişimcilik Üniversitesi, Türk Dünyası

Kırgız – Türk Sosyal Bilimler Enstitüsü, Celalabat – KIRGIZISTAN

*JEL KOD: I20,Z0 *** ID:529 K:504*

<http://www.akademikbakis.org>

- Uluslararası Türk Dili ve Edebiyatı Kongresi, Bildiri Kitabı: 2 Sarajevo: International Burch University. ss: 513-519.
- Öztürk, M. (2013).** “Klasik Türk Edebiyatında Padişahlara Yapılan Yergiler” Turkish Studies - International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic Volume 8(1) ss: 2143-2164.
- Pala, İ. (2003).** “Akademik Divan Şiiri Araştırmaları”, İstanbul: Leyla ile Mecnun Yayıncılık.
- Pulur, H. (2009).** “Okurlarla paylaşmak...” Milliyet Gazetesi, Yayın Tarihi: 01.03.2009
- Sheridan, M. D. (2012).** “Nüh Felekte Bir Zelzele: Nef’î’nin Siham-ı Kaza’sında Vergisel Söylem” Çukurova Üniversitesi, SBE, 20-22 Ekim Türkoloji Sempozyumu Bildirileri, ss: 186-202
- Şans, Ö. ve Baş, G. (2013).** “17. Yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu’nda Kriz ve Dönüşüm”, İstanbul Şehir Üniversitesi, 17. Yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu’nda Kriz Ve Dönüşüm Çalıştayı Raporu.
- Tarlan, A.N. (1997).** “Necati Beg Divanı”, Ankara: MEB Yayınları.
- Taşdelen, H. (2009).** “İslâm’ın İlk Dönemine Ait Bir Hiciv Örneği: Hassân B. Sâbit’in Hemziyye’si”, T.C. Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 18(1). ss: 299-318
- Tuğluk, İ., H. (2009)** “Bir Mecmuada Bâkî, Nev’î (Yahya) ve Nef’î İle İlgili Bazı Latifeler”, Turkish Studies International Periodical For The Languages, Literature And History Of Turkish Or Turkic, Volume 4(2). ss: 1025-1038.
- Türkmen, F.; Yeniasır, M. (2008).** “Kıbrıs Türk Edebiyatında Yer Alan Mizahi Şiirler Üzerine Bir Değerlendirme”, Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi, Ege Üniversitesi, Türk Dünyası Araştırmaları Enstitüsü, 8(1), 179-187.
- Uğurel, Ö. Ş. (2012).** “Ziya Paşa Terki-i Bend, Tercî-‘i Bend” II. Baskı, Ankara: Çağrı Yayınları.
- Umagan, S. (2002).** “Hikmet Ve Hiciv Şairi Olarak Seyrani”, A.Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi, Sayı:19, ss.153-169.
- Yaşar, S. (2010).** “Neyzen Tevfik-Yaşamı, Kişiliği ve Eserleri” Turkish Studies International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic Volume 5(3) ss:1946-1969.
- Yenikale, A. (2012).** “Sünbül-Zâde Vehbî Dîvânı”, Yayın No: 3374, Kültür ve Turizm Bakanlığı Kütüphaneler ve Yayımlar Genel Müdürlüğü. Kültür Eserleri 514, ISBN: 978-975-17-3635-2, www.kulturturizm.gov.tr.

AKADEMİK BAKIŞ DERGİSİ

Sayı: 41 Mart – Nisan 2014

Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler E-Dergisi

ISSN:1694-528X İktisat ve Girişimcilik Üniversitesi, Türk Dünyası

Kırgız – Türk Sosyal Bilimler Enstitüsü, Celalabat – KIRGIZISTAN

JEL KOD: I20,Z0 * ID:529 K:504**

<http://www.akademikbakis.org>

Yıldız, F. (2011). “Hiciv Oklarına Çekilen Kılıç: Nefî'nin Ölümü” ACTA TURCICA, Çevrimiçi Tematik Türkoloji Dergisi, 3(1-2).ss:276-290

Yücel, B. (2002). “Mahmud Paşa Adni Divanı”, Kaynak Eserler Dizisi, Ankara: Akçağ Yayınları.

Yücel, C. (2007). Rengâhenk, İstanbul: Doğan Kitap.

URL-1. Şair Eşref (Erişim Tarihi: 11.06.2014).

http://www.atlantismanisa.com/bedriye_aksakal/edebiyat_yazilari/sair_esref.pdf

URL.2. Aziz Nesin Taslamalar (Erişim Tarihi: 16.06.2014).
http://www.turkkitap.de/taslamalar_-_azizname_-_hazreti_dangalak/id/20184.

URL-3. TDK, Yazım Kılavuzu (Erişim Tarihi: 30.06.2014).
http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_seslisozluk&view=seslisozluk